

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ПРОФІЛАКТИКА ЕКСТРЕМІЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті на основі теоретичного аналізу здійснено спробу розширити та поглибити зміст понять «толерантність», «ксенофобія», «екстремізм»; обґрунтовано доцільність формування толерантності в студентів вищих навчальних закладів як профілактичного засобу подолання проявів інтолерантності, розкрито основні принципи формування толерантності як риси особистості.

Ключові слова: толерантність, студентське середовище, ксенофобія, екстремізм, профілактичні заходи, міжособистісні взаємини, навчальна діяльність, принципи формування толерантності.

Федосеева И. В. Формирование толерантности как профилактика экстремизма и ксенофобии в студенческой среде. В статье на основе теоретического анализа осуществлена попытка расширить и углубить содержание понятий «толерантность», «ксенофобия», «экстремизм»; обосновано целесообразность формирования толерантности у студентов высших учебных заведений как профилактического средства преодоления проявлений интолерантности; раскрыты основные принципы формирования толерантности как черты личности.

Ключевые слова: толерантность, студенческая среда, ксенофобия, экстремизм, профилактические мероприятия, межличностные отношения, учебная деятельность, принципы формирования толерантности.

Fedosieyeva I. V. Formation of Tolerance as Preventive Measure of Xenophobia And Extremism among the Students'. On the basis of theoretical analysis an attempt to widen and deepen the content of such concepts as «tolerance», «xenophobia», «extremism» is made in the article; expediency of the students' tolerance formation in the higher educational establishments as a preventive measure in the overcoming of intolerance manifestation is proved, the main principles in the formation of tolerance as a person's feature are revealed.

Key words: tolerance, xenophobia, extremism, preventive measures, interpersonal relationships, educational activity, principles of tolerance formation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні глобальні зміни в культурі, економіці, політиці суттєво загострюють проблеми, пов'язані зі ставленням до «іншого», «інакшого», «чужого». Співіснування держав з різними політичними системами і різним рівнем економічного розвитку, з різними національно-культурними традиціями, загострення релігійних протиріч на рубежі третього тися-

чоліття висувають проблему толерантності як центральну. У зв'язку з цим система освіти, як один із найважливіших інститутів соціалізації, формування ціннісних орієнтацій та світогляду в нового покоління, повинна відповідати новим вимогам. До того ж, формування громадянськості, патріотизму, від якого не відмовляється жодна з державних освітніх систем у світі, одночасно повинно бути пов'язане і з виробленням продуктивного ставлення до інших національно-культурних традицій, і з профілактикою ксенофобії та екстремізму.

Формування толерантності як особистісної якості студентів викликає закономірний інтерес дослідників, педагогів, психологів-практиків, громадськості, що обумовлено зростанням соціальних очікувань щодо освітніх установ. Проте досліджень, які стосуються формування толерантності в студентському середовищі, недостатньо. Маловивченими в сучасній психології залишаються деякі аспекти розвитку толерантного спілкування як професійно важливої якості особистості в умовах навчання студентів у вузі. Недостатньо визначено основні компоненти змісту толерантності, фактори, що впливають на її формування у студентському віці, психолого-педагогічні умови, створення яких здатне позитивно впливати на зміни стилю взаємодії в студентському середовищі, сприяти профілактиці ксенофобії та екстремізму як крайнім проявам нетерпимості.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. На сьогодні проведено ряд теоретичних та емпіричних досліджень різних аспектів толерантності: структури та механізмів толерантності (С. К. Бондирева, І. Б. Гриншпун, Д. В. Колесов); комунікативної компетентності (Ю. М. Ємельянов, Ю. М. Жуков, В. І. Кашницький); формування толерантності як властивості особистості (О. Г. Асмолов, Н. А. Асташова, Л. В. Байбородова, С. К. Бондирева, Р. Р. Валітова, І. Б. Гриншпун, Д. В. Колесов, П. Ф. Комогоров, М. І. Рожков, Є. М. Степанов), комунікативної толерантності (В. В. Бойко, А. В. Скрябіна, С. М. Толстікова).

Заслужовують на увагу теоретико-емпіричні сучасні дослідження. Зокрема, Г. О. Егізар'янц [6] досліджувала психолого-педагогічні умови формування етнонаціональної толерантності підлітків, О. В. Головінською [4] – феномен толерантності в контексті міжкультурного спілкування; І. О. Ліпатова [8] розглядала формування етнічної толерантності в підлітковому віці, С. С. Акавова [1] – формування толе-

рантного спілкування старшокласників в поліетнічному середовищі; психологічні особливості розвитку толерантності мігрантів юнацького віку досліджувала А. Г. Фадіна [14]. Ряд науковців вивчали особливості формування толерантності у студентів вищих навчальних закладів як профілактичний метод ксенофобії та екстремізму [13], соціально-культурні фактори й механізми динаміки ксенофобії та екстремізму досліджував професор Е. А. Пайн [16].

Але для вітчизняної психології окреслена проблема є відносно новою через відсутність належного теоретичного обґрунтування, сучасних наукових та прикладних досліджень. Це суттєво ускладнює визначення якісних характеристик толерантності, ксенофобії та екстремізму, можливість розроблення та впровадження задоволення однієї з гострих на сьогодні потреб у психологічну практику вищих навчальних закладів апробованої системи відповідних профілактичних психологічних впливів.

Мета написання статті – на основі теоретичного аналізу розширити та поглибити визначення понять «толерантність», «ксенофобія», «екстремізм», обґрунтувати доцільність формування толерантності в студентів вищів як профілактичного засобу подолання проявів інтолерантності, розкрити основні принципи формування толерантності як риси особистості. Мета нашого дослідження передбачає ряд **завдань**:

1. розкрити зміст ключових понять: толерантність, інтолерантність, ксенофобія, екстремізм;
2. здійснити теоретичний аналіз процесу формування толерантності як профілактичного впливу на особистість у юнацькому віці;
3. визначити основні принципи формування толерантності як риси особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В наш час проблема формування толерантності студентської молоді залишається актуальною. Це пояснюється кількома причинами: значне розшарування світової цивілізації за економічними, соціальними, морально-етичними та іншими ознаками і пов'язане з цим зростання нетерпимості, релігійного екстремізму, загострення міжнаціональних відносин, викликане локальними війнами, проблемами біженців, зміною моральної парадигми.

Поняття «толерантність» увійшло в широкий ужиток завдяки зусиллям ЮНЕСКО в галузі нормалізації міжнародних відносин.

У дослівному перекладі *толерантність* (лат. *tolerantia* – терпіння) означає терпимість до інших думок, поглядів, переконань, вчинків, з якими людина в чомусь не погоджується. Спроби етимологічного аналізу терміна «толерантність» розкривають широкий спектр тлумачень цього слова з використанням його в різноманітних контекстах.

У сучасній науковій літературі толерантність розглядається як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насилля, визнання багатомірності й різноманітності людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цієї різноманітності до одноманітності чи переважання однієї точки зору.

У розвиненій суспільній самосвідомості толерантність постає як моральна якість, що характеризується прийняттям «одним індивідом чи суспільством інтересів, переконань, вірувань, звичок інших людей чи спільнот. Толерантність виражається в людському прагненні досягти взаємного розуміння та узгодженості найрізноманітніших мотивів, установок, орієнтацій, не звертаючись до насилля, пригнічення людської гідності, а використовуючи гуманітарні можливості – діалог, пояснення, співпрацю» [15]. Толерантність – поняття багатоаспектне. Вона може розглядатися і як регулятор міжособистісних, міжнародних і міжконфесійних відносин, і принцип громадянсько-правової поведінки, і соціально-політичний імператив суспільства, і етико-філософська категорія, і культурна норма та моральна цінність.

Розглядаючи поняття толерантності в психолого-педагогічному контексті, варто наголосити, що ця проблема досліджується рядом науковців (О. Г. Асмолов, Н. А. Асташова, Л. В. Байбородова, С. К. Бондирева, Р. Бріслін, Р. Р. Валітова, І. Б. Гриншпун, Д. В. Колесов, П. Ф. Комогоров, Д. Макклейн, М. І. Рожков). Та, незважаючи на значне розповсюдження терміна «толерантність», однозначного розуміння цього поняття немає. Різноманітні джерела з психології зміст терміна *толерантність* пояснюють як *терпимість, прагнення і здатність до встановлення і підтримання спільності з людьми, які відрізняються від інших чи не підтримують загальноприйнятих думок. У психологічному словнику «толерантність» визначається як «відсутність чи послаблення реагування на будь-який несприятливий фактор в результаті зниження чутливості до його впливу» [9]. О. Г. Асмолов вважає, що ця якість має три значення стійкість, терпимість і допустиме відхилення [2].*

Питання про межі толерантності є таким же складним і неоднозначним, як і саме визначення цього феномену. Так, А. В. Зімбулі означив три фактори *моральної межі терпимості*: *конкретність* (соціальний фон, внутрішній стан людини, різкий контраст між фактором, що сприймається, і очікуваннями), *інструментальність* (поєднання з іншими моральними цінностями) та *внутрішня напруженість* [7]. І. Б. Гриншпун вважає, що межі толерантності-інтолерантності досить умовні, через що доцільно говорити найперше про тенденції. Н. Г. Юровських робить висновок, що правильно проінтерпретована толерантність являє собою інструментальну цінність, її позитивне чи негативне значення залежить від конкретних умов і цінностей, на реалізацію яких вона спрямована в цій ситуації. Н. В. Недорезова визначає інтолерантність як окреме самостійне явище, яке не є лише протилежністю толерантності [14].

Головними проблемами, які розглянуто в нашому дослідженні, є ксенофобія та екстремізм як надзвичайні прояви інтолерантності особистості. *Ксенофобія* – це одна з рис масової свідомості, що має переважно стихійний характер, навіть і в тих випадках, коли розвивається під впливом цілеспрямованих інформаційно-пропагандистських зусиль, тоді як екстремізм – це більш-менш оформлена ідеологія та діяльність організованих груп. Ксенофобія виступає одним із найважливіших джерел екстремізму: по-перше, із носіїв ксенофобії формується склад екстремістських організацій; по-друге, стереотипи ксенофобії найчастіше слугують сировиною для екстремістських ідей. Особливо важливо враховувати, що ксенофобія є одним із «кінцевих продуктів», результатів зусиль екстремістів, оскільки вона і є тією ворожнечею, на розпалювання якої спрямована діяльність екстремістських сил. І, зрештою, сама ксенофобія найбільше обмежує можливості всіх форм протидії екстремізму, оскільки масові стереотипи ксенофобії мають внутрішню інерцію і можуть певний час існувати навіть без пропагандистського впливу екстремістських сил.

Під *ксенофобією* зазвичай розуміють різноманітні прояви інтолерантності відносно груп, які сприймаються масовою свідомістю як «чужі». Сам термін ксенофобія власне й означає настороженість та недоброзичливість (тобто фобії) до чужих. Її різновидом є етнофобія, яка може бути спрямована і проти конкретних етнічних спільнот, і проти слабо диференційованого в масовій свідомості конгломерату «чужих» народів. Прояви ксенофобій, включаючи й етнофобії, мають

різну інтенсивність, оскільки і настороженість, і недоброзичливість можуть варіювати від підозрливості – до страхів і від неприязні – до ненависті [16; 1].

Екстремізм (від латинського – крайній) – схильність до надзвичайних поглядів, особливо, заходів, мір. Серед таких заходів можна відмітити провокацію безладів, громадянську непокору, терористичні акції, методи партизанської війни. Найбільш радикально налаштовані екстремісти часто заперечують будь-які компроміси, переговори, угоди. Зростання екстремізму зазвичай супроводжують: соціально-економічні кризи, різке падіння життєвого рівня основної маси населення, тоталітарний політичний режим з придушенням владою опозиції, переслідування інакодумців. У таких ситуаціях надзвичайні заходи можуть стати для деяких осіб та організацій єдиною можливістю реально вплинути на ситуацію, особливо якщо складається революційна ситуація чи країна охоплена тривалою громадянською війною. В останньому випадку можна говорити про «вимушений екстремізм».

Дослідження соціально-культурних факторів і механізмів динаміки ксенофобії та екстремізму, проведені доктором політичних наук, професором, керівником Центру з попередження екстремізму Інституту соціології РАН Е. Паїним, засвідчують, що сучасна молодь демонструє вищий рівень етнофобій, ніж представники старшого віку. Це, на думку дослідника, не можна пояснити лише високим рівнем збудливості молоді, оскільки така, цілком природна особливість вікової психології проявлялася й раніше. Проте на початку 90-х років ХХ ст. вона обумовлювала найвищий рівень етнічної толерантності, а сьогодні – найбільші етнічні фобії та страхи [16; 9–10].

Ксенофобія та екстремізм є дезорганізувальним фактором відносно суспільних відносин, провокують та загострюють соціальні конфлікти, призводять до зростання нетерпимості та збільшення агресивності соціуму, викликають деструктивні процеси [11; 39].

Так, саме студентське середовище виступає індикатором наявних ксенофобних та екстремістських тенденцій у сучасному середовищі. Адже студентський вік являє собою новий і відмінний етап життя, який має власне, виняткове значення для гармонійного становлення особистості. На цей період припадає процес активного формування власної соціальної зрілості індивіда та властива позиція відкидання норм і правил суспільної поведінки, виражена егоцентрична спрямованість та пасивно-споживацька поведінка.

Дослідники проблеми толерантності підкреслюють, що пріоритетне значення для формування толерантної особистості має юнацький вік, оскільки саме тоді формуються ціннісні орієнтири, складаються відносно стійкі зразки поведінки. Під толерантною поведінкою розуміється «зовнішній прояв сукупності дій індивіда, що передбачає поважливе ставлення до «іншого», здатність цілісно сприймати «іншого», здатність бачити в «іншому» повноцінну, рівноцінну особистість, емоційно-вольову готовність до критичного діалогу з «іншим», здатність до компромісів і готовність поступитися власним інтересом для запобігання конфлікту, здатність до критичного ставлення до себе» [12].

На сьогодні представлено ряд робіт, які досліджують формування толерантності в ранньому юнацькому та молодому віці (В. Д. Зінов'єв, В. С. Кукушин, А. В. Коржуєв, В. А. Попков, О. В. Скрябіна та ін.). Нас цікавить проблема формування толерантності в умовах навчання у вузі. Необхідність виховної роботи, спрямованої на формування толерантності студентів, обумовлена цілями і змістом освітньої діяльності вузу в сучасних умовах. Значна кількість вузів у своїй роботі зі студентами спираються на ідеї гуманізації, їх зусилля спрямовуються на формування нової гуманітарної культури й гуманітарного середовища у вузі. Формування гуманітарного середовища через навчальний процес і позанавчальну діяльність забезпечує якісну підготовку майбутнього спеціаліста. Учені-психологи та педагоги вищої школи серед найважливіших принципів виховання студентів, таких як демократизм, гуманізм, духовність, виокремлюють і толерантність, що передбачає наявність плюралізму суджень, терпимість і повагу до іншої точки зору.

Результати численних досліджень (О. Г. Асмолов, С. К. Бондирева, В. В. Бойко, Б. С. Гершунський, М. Т. Громкова, П. Ф. Комогоров, А. М. Лутошкін, Л. І. Маленкова, А. В. Мудрик, А. В. Скрябіна, Л. І. Уманський, Г. П. Щедровицький та ін.) показали, що саме толерантність є головною умовою ефективної взаємодії між людьми. Толерантність у спілкуванні сприяє пізнанню позиції, думки іншого, стабілізує сам процес комунікації. Усе це призводить до сучасного розуміння комунікативної толерантності як соціально та особистісно значимої цінності.

Процес формування толерантності у студентів вишів характеризується певними зв'язками і залежностями, які знаходять відобра-

ження в принципах формування цієї якості. Суворе дотримання принципів стає запорукою успішного вирішення психолого-педагогічних завдань, спрямованих на формування комунікативної толерантності. Принципи містять суспільні орієнтири на необхідність культивування комунікативної толерантності як суспільної та особистісної цінності (М. І. Рожков, Л. В. Байбородова, М. А. Ковальчук) [10].

По-перше, це принцип *суб'єктності*, який передбачає орієнтацію на активність самого студента, його самостійність та ініціативу, стимулювання його самовиховання і самокорекції під час взаємодії з іншими людьми. По-друге, – організація виховного процесу, його зміст і засоби повинні відповідати соціальній ситуації, реальним відносинам, що складаються між людьми. Це, так званий, принцип *адекватності*, який передбачає облік у педагогічній взаємодії різноманітних факторів навколишнього соціального середовища. Принцип *індивідуалізації* означає потребу створення умов для саморозвитку в студентів такої якості як комунікативна толерантність, визначення «індивідуальної траєкторії» виховання толерантної свідомості та поведінки, вибір спеціальних засобів педагогічного впливу на кожного суб'єкта виховання. Орієнтування у виховній діяльності на те, щоб формувати у студентів усвідомлену стійку систему ставлення до оточення, стимулювати проведення ними самоаналізу характеру та стилю їх спілкування – зміст принципу *рефлексивної позиції*. Цей принцип можна реалізувати через спрямованість виховних впливів на стимулювання у студентів розвитку самооцінки своїх вчинків та прогнозування своїх взаємин з оточенням. Принцип *створення толерантного середовища* потребує формування у вищому навчальному закладі гуманістичних стосунків, суть яких – реалізація права кожного на своєрідне ставлення до навколишнього середовища й само-реалізація. Діяльність педагогів та психологів повинна бути спрямована на формування взаємин, що ґрунтуються на поважливому, толерантному стилі спілкування, умінні долати конфлікти в комунікації. До перерахованих варто додати принцип *спрямованості* виховних впливів на *розвиток особистості*. Реалізація цього принципу передбачає організацію допомоги студентам у становленні, збагаченні та вдосконаленні їх людської сутності, формуванні комунікативної компетентності. Процес формування у студентів толерантності повинен базуватися на принципі *діалогічності* навчання. Цей принцип передбачає, що розвиток орієнтації студентів на толерантну взаємодію

переважно залежить від діалогічності навчального процесу, від наявності між педагогами та студентами стосунків, що ґрунтуються на взаємній повазі й прийнятті, від готовності до спілкування. Дотримання принципу діалогічності означає спільну рівноправну участь суб'єктів в освітньому процесі, спільний пошук істини. У діалозі відбувається обмін цінностями між учасниками взаємодії, уточнюються взаємні очікування й установки, йде раціональне обговорення й аналіз проблем [5].

С. К. Бодирєва та Д. В. Колесов [3] також виокремлюють ряд принципів толерантного виховання, серед яких найактуальнішим є принцип спрямованості виховних впливів на *розвиток високої адаптивності*, здатності індивіда співіснувати з будь-яким фактором, не змінюватися внутрішньо під впливом різноманітних обставин.

Не менш важливим для явища, що вивчається, є дотримання *принципу забезпечення референтності носіїв толерантної поведінки* – учасників педагогічного процесу. Цінності, погляди, переконання референта є значимими для молоді, крім того, здійснюють вагомий вплив на формування установки на толерантну взаємодію, на ціннісні орієнтації особистості.

Формування умінь, навичок толерантної поведінки, ціннісних орієнтацій, установок на толерантність становить *цілісне* формування толерантності як властивості особистості, що забезпечує їй безконфліктну взаємодію з Іншими.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглядаючи толерантність як базове утворення особистості, основні соціально-психологічні аспекти ксенофобії та екстремізму як крайні прояви інтолерантності, слід зауважити, що в науці склалося стійке розуміння даних феноменів, їх структури, типології, характеру проявів. Зокрема, явище толерантності відрізняється комплексністю й являє собою психологічну та моральну основу успішної міжособистісної взаємодії у студентському середовищі. Формування толерантності, що ґрунтується на етичних нормах та розглянутих нами принципах, є комплексним, повноцінним засобом профілактики інтолерантних проявів (крайніх проявів інтолерантності – ксенофобії та екстремізму).

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок: толерантність як особистісна якість може бути сформована в процесі навчання, виховання й самовиховання, у процесі взаємодії суб'єктів освітнього процесу, в ході оволодіння моральними принципами й прийо-

мами комунікації та за наявності емоційно-вольової готовності до рівноправного діалогу.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок може стати соціально-психологічний аналіз причин виникнення та протікання інтолерантних процесів у студентському середовищі, а також розробка психопрофілактичних та корекційно-тренінгових програм, спрямованих на попередження та подолання екстремізму та ксенофобії в сучасного українського студентства.

Література

1. Акавова С. С. Формирование толерантного общения старшеклассников в полиэтнической среде : автореф. дисс. ... канд. педагог. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. С. Акавова. – Махачкала, 2007. – 23 с.
2. Асмолов А. Г. О смысле понятия «толерантность» / А. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, Л. Г. Шайгерова // Век толерантности : научн.-публ. вестн. – 2001. – Вып. 1. – С. 8–18.
3. Бондырева С. К. Толерантность : введение в проблему / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
4. Головинская Е. В. Воспитание толерантности подростков в процессе межкультурного общения (на примере ассоциированных школ ЮНЕСКО) : автореф. дисс. ... канд. педагог. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. В. Головинская. – Санкт-Петербург : [б. и.], 2005. – 23 с.
5. Гришук В. М. Формирование коммуникативной толерантности у студентов гуманитарных специальностей в вузе : автореф. дисс. ... канд. педагог. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В. М. Гришук. – Киров : [б. и.], 2005. – 20 с.
6. Егизарьянц А. А. Психолого-педагогические условия формирования этнонациональной толерантности подростков : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / А. А. Егизарьянц. – Ставрополь : [б. и.], 2005. – 22 с.
7. Зимбули А. Е. Почему терпимость и какая терпимость? / А. Е. Зимбули // Вестник СПбГУ. – 1996. – № 3. – С. 23 – 27.
8. Липатова И. А. Формирование этнической толерантности у школьников подросткового возраста : автореф. дисс. ... канд. педагог. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. А. Липатова. – Волгоград : [б. и.], 2006. – 22 с.
9. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1998. – 440 с.

10. Рожков М. И. Воспитание толерантности у школьников : учеб.-метод. пособ. / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова, М. А. Ковальчук. – Ярославль : Академия развития : Академия Холдинг, 2003. – 192 с.
11. Ставицький О. О. Психологія гандикапізму / О. О. Ставицький. – Рівне : «Принт Хауз», 2011. – 376 с.
12. Таюрская Т. С. Формирование толерантного поведения подростков (На примере школ Республики Саха (Якутия)) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. С. Таюрская. – Якутск : [б.и.], 2002. – 17 с.
13. Толерантность в подростковой и молодежной среде. Труды по социологии образования. Т. IX. Вып. XVI / под ред. В. С. Собкина. – М. : Центр социологии образования РАО, 2004. – 224 с.
14. Фадина А. Г. Психологические особенности развития толерантности мигрантов подросткового и юношеского возраста (на примере астраханского региона) : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / А. Г. Фадина. – Астрахань, 2007. – 22 с.
15. Шалин В. В. Образование и формирование культуры толерантности / В. В. Шалин // История. – 2002. – № 11. – С. 8 – 10. / Прил. к газ. «Первое сентября»/
16. Эмиль Паин. Социально-культурные факторы и механизмы динамики ксенофобии и экстремизма / Эмиль Паин // Казанский федералист. – 2004. – № 3 (11). – С. 26–32.